

Zdrowie i medycyna w religiach świata

Małgorzata Maciejczyk

Streszczenie:

Problem ze zdrowiem, chorobami, bólem i cierpieniem towarzyszy ludzkości od początku jej istnienia. Życie i zdrowie człowieka postrzega się jako jedność. To dlatego w każdej cywilizacji i przez całe dzieje wszystkie religie odnoszą się do zdrowia, które jest konieczne dla normalnego życia. Religia uczy ludzi, że bardzo ważne jest stosowanie różnych metod i leków, aby przywrócić zdrowie w razie choroby, bólu i cierpienia. Zdrowie jest naturalnym stanem każdego człowieka. W artykule tym przedstawiam stosunek do zdrowia i medycyny w starożytnych wierzeniach religijnych Mezopotamii, Grecji i Rzymu oraz w czterech religiach: judaizmie, chrześcijaństwie, islamie i buddyzmie.

Słowa kluczowe: zdrowie, medycyna, leczenie, religia, Biblia, Koran, judaizm, chrześcijaństwo, islam, buddyzm

otrzymano: 13.11.2012; przyjęto: 15.11.2012; opublikowano: 4.03.2013

Artykuł doskonale nadaje się jako materiał źródłowy do realizacji zajęć z przedmiotu przyroda w liceum lub technikum.

Treści nauczania: własne, w obrębie wątku tematycznego C.21. Zdrowie.

mgr Małgorzata Maciejczyk: asystent w Zakładzie Fizjologii Zwierząt Instytutu Biologii, Uniwersytet Humanistyczno-Przyrodniczy Jana Kochanowskiego w Kielcach, ul. Świętokrzyska 15, 25–406 Kielce

Początki

Religia jako jedna z najgłębszych indywidualnych spraw ludzkich wywiera ogromny wpływ na życie oraz postępowanie człowieka, wzbudzała i wzbudza wiele emocji. Jest to zjawisko wpływające na rozmaite dziedziny życia, będące podstawą niewiarygodnych ludzkich przedsięwzięć, osiągnięć, a także szeroko rozumianych motywacji (Bohdanowicz, 1995). Wszędzie, gdzie pojawił się człowiek, rozwijał on jakąś aktywność religijną, modlił się, organizował kult, obrzędy, składał ofiary. Nie było w historii kultury takiej cywilizacji, która nie miałaby religii. Przenika ona swoją treścią i wartością, indywidualną, a także wspólnotową, wszystkie płaszczyzny oraz zakresy działań człowieka jako jednostki i całych narodów, zawierając wielokrotnie głębię filozoficzną (Kościelniak, 2002). Każda religia odnosi się z jednej strony do człowieka, a z drugiej do Boga, który jest ze strony człowieka podmiotem czci i bojaźni, zależności i oddania, lecz także nieskończonego nigdy poznania, tęsknoty oraz dążenia do zjednoczenia. Każda religia zakłada istnienie Boga, różnie pojmowanego, jednak zawsze uznawanego jako rzeczywistość, *sacrum*, stanowiącą źródło i ostateczny cel doczesnego istnienia (Sikora, 2003).

Od najdawniejszych czasów człowiek wykazywał dążenie do poznania swojej biologicznej i duchowej natury, próbował określić swoje miejsce w świecie przyrody, a także otoczeniu społecznym. Aby to osiągnąć dążył do poznania dróg i sił, które by mu to umożliwiły. Już wówczas okazało się, że jednym z najważniejszych oraz decydujących czynników w tej mierze jest zdrowie. Badając dzieje ludzkości, można się przekonać, że pojęcie zdrowia ma tak długą i ciekawą historię, jak sam człowiek. Człowiek pierwotny szukał wyjaśnień dla wszystkich zjawisk naturalnych, które zagrażały jego życiu. Traktował w podobny sposób zarówno choroby

oraz zjawiska naturalne, błyskawice, powódzie, sztormy. Nieokiełzana przyroda w swojej groźnej potęgde wymagała, aby się przeciwstawić jej niszczyielskiej mocy. Dlatego na jakimś etapie dziejów pojęto, że jedynym sposobem przetrwania jest zrozumienie oddziaływania przyrody na człowieka. Zawsze i wszędzie ludzie wierzyli w istnienie uzdrowicielskiej mocy, która potrafi przywracać zdrowie fizyczne, a także dobre samopoczucie.

Medycyna ludów pierwotnych była wiedzą empiryczną, a liczne doświadczenia związane z urazami dnia codziennego zmusiły ludzi do stosowania czynników terapeutycznych. Starano się m.in. utrzymywać rany w czystości – okrywano je liśćmi, odganiano od nich muchy, oczyszczano je przez wywoływanie krwawienia. Obserwacja i eksperyment zaczynały mieć uporządkowany związek przyczynowo-skutkowy. Człowiekowi pierwotnemu nieraz przychodził z pomocą przypadek. Znaczna część spostrzeżeń dotyczyła działania naturalnych specyfików; ludzie często testowali je na sobie samych. W ten sposób poznano działanie środków działających przeciwbólowo, halucynogennie, rozkurczowo, odkażająco oraz antyseptycznie. Na początku medycyna była mocno związana ze strefą magii. „Leczącymi”, a właściwie uzdrowicielami, byli szamani (O'Donnell, 2005). To oni, powołując się na moc nadaną im rzekomo przez bogów, rozwijali najrozmaitsze obrzędy uzdrowicielskie.

W czasach miast-państw świat boski oraz ludzki wzajemnie się zbliżały i przenikały. Przenikały się też wartości materialne oraz duchowe, a szamani i szamaniki przemieniali się w leczących kapłanów i kapłanki. Wraz ze wzrostem znaczenia świątyń, kapłani stali się pierwszymi lekarzami. Religie miały istotny wpływ na kształtowanie się postaw zdrowotnych w pierwotnych wspólnotach i społeczeństwach. Coraz częściej kapłani różnych religii zdawali sobie sprawę, że należy zanie-

chać działań szkodliwych, a zachęcać do życia zgodnego ze wskazaniami natury.

Mezopotamia, Egipt, Grecja, Rzym

W Mezopotamii medycyna miała charakter sakralny, chorobom przypisywano nadnaturalne pochodzenie. Z Mezopotamii pochodzi kodeks króla babilońskiego Hammurabiego, który zawiera kilkanaście paragrafów dotyczących działań medycznych. Z tego źródła dowiadujemy się o metodach leczenia chirurgicznego niektórych chorób „Jeżeli lekarz wykona operację komuś nożem brązowym i go uleczy – należy zapłacić lekarzowi 10 sykli srebra. Jeżeli lekarz wykona operację komuś nożem brązowym i śmierć jego spowoduje – należy ręce mu obciąć”. Kapłani wykorzystywali swoją wiedzę do przeprowadzania prymitywnych operacji. Ich zabiegi były bardzo kosztowne oraz wiązały się z wielkim ryzykiem, dlatego niewielu ludzi decydowało się na takie zabiegi (Gabriel, Geaves, 2007). Powszechnie stosowanym zwyczajem było wystawianie człowieka chorego na ulicę w tym celu, aby przechodnie udzielili mu porad zdrowotnych.

W starożytnym Egipcie wiedza medyczna spisywana była w księgach boga Thota. Lekarze-kapłani byli zobowiązani do postępowania zgodnego z tymi księgami, w przeciwnym razie byli karani. Kapłani-lekarze cieszyli się dużym szacunkiem i uznaniem. Leczyli ludzi w świątyniach. Prowadzili oni zarówno praktykę ogólną, jak i „specjalistyczną”, np. Strażnik Oka Króla czy Wielki Opiekun Królewskiego Odbytu, a poza tym odprawiali egzorcyzmy przeciwko złym duchom. Biedakom zapewniaли niedrogo leczenie, takie jak bandażowanie, okłady z miodu i ewentualnie zaklęcia.

Egipcjanie z obrzydzeniem odnosili się do procesów gnilnych, więc balsamowali zwłoki, aby uchronić je przed rozkładem, i nieustannie przeczyszczali swe

jelita w nadziei, że w ten sposób zapobiegą rozkładowi żywego organizmu (Favazza, 2006). Wysoko rozwinięta była higiena oraz profilaktyka. Przepisy higieny obowiązywały nie tylko klasę uprzywilejowaną, ale cały naród. Zalecano czystość osobistą, częste kąpiele, strzyżenie włosów, stosowanie postów i dwa razy w tygodniu lewatywy. Zasady higieny zostały uznane za prawo, które obowiązywało wszystkich, począwszy od faraonów, aż po niewolników (Brzeziński, 2004).

Miejscem, gdzie medycyna szczególnie się rozwinęła, była Grecja. Lekarze skupiali się wokół świątyni Asklepiosa, który był synem Apolla i kobiety Koronis. Ciężarną matkę zabiła Artemida. Apollo wyjął Asklepiosa z brzucha Koronis i oddał pod opiekę centaury Chirona. Lecnicze umiejętności Asklepiosa były tak duże, że wkrótce zabrakło zmarłych, którzy zapelniali podziemia Hadesu. Na wieść o tym Zeus uśmiercił półboga. Rozgniewany Apollo w zemście zabił kilku Zeusowych Tytanów. Bóg piorunów przywrócił do życia Asklepiosa, a ten założył ród kapłanów-lekarzy. Świątynie Asklepiosa były miejscami, do których przychodzili chorzy (Bohdanowicz, 1995). Po złożeniu ofiary obmywali oni swoje ciało i oddawali się pod opiekę kapłanów. Leczone snem, ziołami, przeprowadzano proste operacje.

Za prekursora współczesnej medycyny uznaje się Hipokratesa, żyjącego od ok. 460 do ok. 377 r. p.n.e. Uważany jest on jednocześnie za najważniejszego przedstawiciela szkoły lekarskiej z wyspy Kos i ojca medycyny. Pochodził z rodziny Asklepiadów, którzy z pokolenia na pokolenie przekazywali umiejętności leczenia. Hipokrates wiele podróżował, leczył i uczył się leczyć od innych. Wygłaszał on swoiste sugestie na temat zdrowia, a także wprowadzał w życie zasady swoich nauk, według których zdrowie oraz choroba zależą od równowagi pomiędzy tym, co nas otacza i na nas oddziałuje, jak wiatr, temperatura, woda, gleba, a indywidualnym sposobem życia, czyli odżywianiem, zwyczajami seksu-

alnymi, pracą i odpoczynkiem. Zauważył, że środowisko zewnętrzne wybitnie wpływa na stan zdrowia oraz psychikę człowieka. Fizjologia według Hipokratesa opierała się na nauce o czterech zasadniczych „sokach” w organizmie: krwi, ślinie, żółci czarnej i żółci żółtej. Zakłócenie harmonii między tymi czterema sokami w organizmie było, według Hipokratesa, źródłem chorób. Hasło Hipokratesa i jego nauki w prowadzeniu kuracji brzmiało: „Przed wszystkim, nie szkodzić” (w wersji łacińskiej znane jako: „Primum non nocere”). Metoda leczenia Hipokratesa opierała się zatem na obserwacji oraz doświadczeniu, z których wysnuwa się wnioski prowadzące do postawienia diagnozy.

Medycyna w Rzymie nie była związana z rolą bogów. Zdrowiu, a także chorobom przypisywano naturalne pochodzenie. Lekarze cieszyli się wieloma przywilejami, np. zwolnieni byli ze służby wojskowej oraz z płacenia podatków. To właśnie w Rzymie powołano pierwszych nauczycieli mających kształcić młode pokolenia przyszłych lekarzy.

Judaizm

Judaizm to jedna z najstarszych religii monoteistycznych. Zgodnie z tradycją biblijną, jej założycielem jest Mojżesz i od jego imienia określa się ją jako „wyznanie mojżeszowe”. Judaizm nie ma ściśle jednolitego kultu ani jednolitej, a także scentralizowanej hierarchii religijnej. Obejmuje zasady, oparte na Torze (czyli biblijnym Pięcioksięgu) oraz Talmudzie (będącym komentarzem do Tory), którymi wyznawcy tej religii muszą się bezwzględnie kierować w życiu (Bright, 1994). Tora pełniła i pełni doniosłą rolę w narodzie izraelskim. Była i nadal jest przewodnikiem pokoleń, drogowskazem, księgą spełnionych obietnic oraz zapowiedzią nowych, jest gwarancją odrębności narodowej, a także religijnej. Judaizm w ciągu wieków nie szerzył się na inne pań-

stwa. Pozostał on w obrębie narodu żydowskiego, który uznaje się za wybrany przez Boga. Według niektórych badaczy judaizm tym różni się od innych religii, że zwraca uwagę bardziej na czyny, niż na wiarę, a więc skupiony jest bardziej na życiu niż na tym, co czeka człowieka później. Ta koncentracja na życiu powoduje, że ideałem judaizmu jest samokontrola, odpowiedzialność, pełna władza nad własnym postępowaniem, dbanie o zdrowie, a także działanie w sposób nadający cechy wyjątkowości zwyczajnym czynnościom życiowym (Sherwin, 2000). Ze względu na dwoistość natury ludzkiej i chęć zaspokajania instynktów z jednej strony, a odpowiedzialność za działania z drugiej, judaizm nie propaguje całkowitego odwrócenia się od różnego rodzaju pokus; wręcz przeciwnie, zabrania skrajnego umartwiania się, jednak domaga się umiarkowania oraz roztropnego życia: „umiarkowany przedłuży swe życie” (Syr 37, 31).

Troska o zdrowie jest w judaizmie zagadnieniem religijnym, ponieważ uważa się ją za religijną powinność, przyjmując, że zdrowe ciało jest podstawą zdrowego umysłu. Zdumiewać może, jak wiele miejsca poświęcone jest w Torze na zagadnienie zdrowia, dobrego samopoczucia, pomyślności i zapobieganiu chorobom. Człowiek, stworzony na obraz i podobieństwo Boże, odzwierciedlał chwałę oraz doskonałość swego Mistrza. W swoim planie stwórczym Bóg przewidział dla człowieka pełnię zdrowia, zarówno fizycznego jak i psychicznego, i dopiero grzech pogrążył całego człowieka, sprowadzając na ziemię choroby oraz śmierć (Favazza, 2006). Pomimo odrzucenia Bożego obrazu w życiu człowieka dobry Bóg nie pozostawił go samemu sobie. W miarę upływu czasu dawał mu różne rady i zalecenia, także w sferze dbałości o zdrowie (Suchy, 1993). Według Tory zdrowie łączy się ściśle z odżywianiem oraz przestrzeganiem higieny. Prawo hebrajskie narzuca bardzo ściśle przepisy dotyczące higieny ciała i sposo-

bu odżywiania. Pierwsza rozmowa Boga z człowiekiem dotyczyła właśnie jedzenia: „Oto daję wam wszelką roślinę wydającą nasienie na całej ziemi i wszelkie drzewa, których owoc ma w sobie nasienie: niech będzie dla was pokarmem” (Rdz 1, 29). Pierwotnym założeniem Boga było, aby człowiek spożywał tylko rośliny, jednak po potopie sytuacja się zmieniła. Żywność roślinna nie była tak już łatwo dostępna, więc Bóg dopuścił spożywanie przez ludzi mięsa: „wszystko co się porusza i żyje, jest przeznaczone dla was na pokarm, tak jak rośliny zielone, daję wam wszystko” (Rdz 9, 3). Ponad tysiąc lat po potopie, gdy pojawił się Mojżesz, Bóg wydał ściśle instrukcje żywieniowe dotyczące zwierząt czystych i nieczystych, czyli tych których człowiek spożywać nie powinien (Cherry, 2006).

Tora zawiera bardzo szczegółowe porady higieniczno-dietetyczne. Święte Księgi wskazują na czas izolacji chorych, czas i miejsce grzebania zmarłych, częstość stosunków płciowych i ich higienę. Porady te mają szczególnie charakter również dlatego, że ich autorem jest Bóg (Warzecha, 1995). Przestrzeganie Bożych zasad, a także przykazań zapewnia dobre zdrowie „Jeśli wiernie będziesz słuchał głosu Pana twego Boga i będziesz wykonywał to, co jest słuszne w Jego oczach: jeśli będziesz dawał posłuch Jego przykazaniom i strzegł wszystkich Jego praw, to nie ukarzę cię żadną z tych plag, jakie zesłałem na Egipt, bo ja Pan, chcę być twym lekarzem” (Wj 15, 26).

Najpowszechniejszą „terapią” Hebrajczyków była modlitwa. Ich modlitwa była nieustannym dialogiem ze Stwórcą. Wyrażała zachwyt, wdzięczność i hołd, była wyzwaniem oraz prośbą o zdrowie i błogosławieństwo (Peter, 1996). Wzór takiej postawy stanowi zachowanie Ezechiasza, który gdy śmiertelnie zachorował, modlił się i płakał; wówczas Bóg mu odpowiedział: „Słyszałem twoją modlitwę, słyszałem twoje łzy. (...) Oto dodam do twego życia piętnaście lat” (Iz 38, 1–5).

Izraelici pogardzali formalną praktyką medyczną, ponieważ pomniejszała ona pozycję Boga. Traktowali oni duszę i ciało jako nierozdzielalną całość. Życie człowieka było o tyle bardziej intensywne, o ile więcej było w nim błogosławieństwa Bożego. Choroba kierowała człowieka w stronę śmierci, wyzdrowienie było zaś fenomenem duchowym przywracającym niepodzielność ludzkiej istoty i jej łączność z życiem, którego źródłem jest Jahwe. Dlatego do najcięższych przypadków wzywano najczęściej kapłana lub człowieka pełniącego służbę w świątyni (Chouraqui, 1995).

Chrześcijaństwo

Chrześcijaństwo jest religią o największej liczbie wyznawców na świecie. Na różnych kontynentach skupia ludzi, którzy wierzą w zbawczą śmierć i zmartwychwstanie Jezusa Chrystusa. Według tej religii Bóg pragnie, abyśmy cieszyli się doskonałym zdrowiem. Biblia chrześcijańska podkreśla wartość ludzkiego fizycznego ciała (Colbert, 2006), które zostało stworzone przez Boga. A zatem wierzący powinien dążyć do zrozumienia oraz zastosowania w praktyce tego, co poprawia stan zdrowia. Troska o zdrowie jest sprawą moralności, dowodem lojalności oraz odpowiedzialną służbą dla Boga. Choroba znalazła się na świecie jako następstwo grzechu, „bo do nieśmiertelności Bóg stworzył człowieka – uczynił go obrazem swej własnej wieczności” (Mdr 2, 23).

Pismo Święte wyraźnie mówi, że Bogu zależy na naszym zdrowiu fizycznym i psychicznym: „Błogosław, duszo moja, Pana, i nie zapominaj o wszystkich Jego dobrodziejstwach! On odpuszcza wszystkie twoje winy, On leczy wszystkie twe niemoce” (Ps 103, 2–3). Najważniejszym przeświadczeniem Starego Testamentu było to, że zarówno choroba, jak i zdrowie zależą od Boga, że to On zsyła na człowieka niemoc i to On uzdrawia

(Chouraqui, 1995). Ewidentnym przykładem takiej mentalności jest Księga Hioba. Bóg pozwala szatanowi „obsypać Hioba trądem złośliwym, od palca stopy aż do wierzchu głowy” (Hi 2, 7). Jego choroba to element planu Bożego i nie ma nic wspólnego z wykroczeniem przeciwko prawu. Mimo to znajomi stronią od niego, przepuszczając, że jest wielkim grzesznikiem. Nawet jego żona mówi mu „Złorzecz Bogu i umieraj” (Hi 2, 9). Ale nie ma sensu odgadywać zamiarów Boga ani z Nim walczyć. Wszystko, co człowiek może zrobić to zaufać Bożemu sądowi, przyjąć niezasłużone cierpienia, zachować wiarę i pokutować. Właśnie tak postąpił Hiob – pozbawiony wszystkiego, odzyskuje następnie zdrowie, a także „całą majątność w dwójnasób” (Szewczyk, 2001).

Prawda objawiona w starotestamentalnych zasadach zdrowotnych nie straciła ważności na mocy Nowego Przymierza. Przestrzeganie prawideł zdrowotnych pozwala zachować zdrowie do dzisiaj. Dla Jezusa oraz Jego tożsamości uzdrawianie miało zasadnicze znaczenie. Najważniejszą Jego posługą było przywracanie zdrowia ciałom oraz umęczonym duszom. Chorzy szukający u Chrystusa pomocy doznawali uleczenia dzięki wierze Jego i swojej. Jego technika polegała zazwyczaj na tym, że dotykając chorego, mówił kilka słów. Lista jego uleceń jest imponująca i obejmuje: gorączkę tęciowej św. Piotra, trąd u jedenastu mężczyzn, porażenie, obrzęk, ranę po obciętym uchu u sługi arcykapłana, kalectwo mężczyzny, stan nieprzytomności bliskich śmierci chłopca i dziewczyny, krwotok u kobiety, bezwładną rękę, paraliż sługi setnika, ślepotę u czterech mężczyzn oraz szereg przypadków uwolnienia ludzi od złych duchów, a także przywracanie do życia zmarłych. Uzdrawienia te dotyczą zarówno zaburzeń fizycznych, jak i duchowych. Jezus uzdrawiał wszystkich, których spotkał na swej drodze: i tych, których uważano za ludzi bogobojnych, i tych, o których mówiono, że są grzesznikami (Witaszek, 1997).

Z lektury Ewangelii wynika wyraźnie, że Jezus okazywał chorym szczególne względy. Nie tylko wysyłał swoich uczniów, by leczyli ich rany, lecz także ustanowił dla nich specjalny „sakrament uzdrowienia i umocnienia”. List św. Jakuba świadczy o istnieniu tego gestu sakramentalnego już w pierwszej wspólnocie chrześcijańskiej: „Choruje ktoś wśród was? Niech sprowadzi kapłanów Kościoła, by się modlili nad nim i namaścili go olejem w imię Pana” (Jk 5, 14–16).

Z kolei jako tzw. medycynę zapobiegawczą uznaje się w Biblii posłuszeństwo. Kiedy Jezus uzdrawiał chorych, robił to na podwójnej płaszczyźnie: leczył ciało i ducha. Kiedy uzdrowił chorego u wód Betesdy, powiedział mu: „Oto wyzdrowiałeś. Nie grzesz już więcej, aby ci się coś gorszego nie przydarzyło” (J 5, 14). W ten sposób wskazał uzdrowionemu na źródło jego nieszczęścia: nieprzestrzeganie Bożych praw życia, niewłaściwy sposób traktowania swego ciała i umysłu, (nazwał to grzechem), a także dał mu błogosławioną radę: „już nigdy nie grzesz”, a inaczej mówiąc: już nigdy nie łam Bożych przykazań, zwłaszcza przykazania „nie zabijaj” poprzez świadome i celowe niszczenie własnego zdrowia i życia, bo w przeciwnym razie, twój stan będzie jeszcze gorszy (Colbert, 2006).

Zdrowie jest w Biblii pojęciem bardzo szerokim, obejmującym wszystkie aspekty osoby – fizyczne, psychiczne, duchowe, społeczne. Według Biblii zdrowie jest czymś więcej niż brakiem choroby. Jest to poczucie dobra, jedności, integralności, kompletności, pokoju i dobrobytu. Wszyscy chrześcijanie są zobowiązani do tego, by zrobić wszystko, co w ich mocy, aby zadbać o swoje zdrowie. Na kartach Biblii opisane zostały zasady, które pozwalają zachować zdrowie ciała, duszy oraz umysłu. Wzmacniające zdrowe nawyki, w tym ćwiczenia, odpowiednia dieta, systematyczny odpoczynek, właściwa praca, unikanie niszczących używek czy zachowań, dbanie o czystość, podtrzymywanie przyjaznych relacji

z ludźmi oraz pomaganie bliźnim to główne czynniki prowadzące do zdrowia. Bóg stworzył człowieka do szczęścia, a choroba – podobnie jak wszelkie inne zło, które spada na człowieka – stoi w sprzeczności z tym Bożym zamiarem.

Islam

Islam jest religią monoteistyczna, drugą na świecie pod względem liczby wyznawców. Wyznawcy ci nazywani są muzułmanami. Swoją religię uważają za objawioną. Wszystkie dane przez Boga nakazy zostały zawarte w najważniejszej księdze islamu – Koranie. Tekst tej księgi pomaga w sprawnym myśleniu, skłania do działania, wyraża ludzkie pragnienia oraz proponuje określony tryb życia i reguły postępowania (Bohdanowicz, 1995). Należy zaznaczyć, że islam jest zarówno systemem religijnym, jak i prawnym, dlatego muzułmanin musi podporządkować się nie tylko prawom Bożym, lecz także uznać wynikające z nich prawa organizacji życia społecznego, obecnie nazywanego prawem cywilnym.

Podstawę islamu stanowi pięć zasad i obowiązków muzułmanina: wyznawanie wiary w jedyne Boga, pięciokrotna modlitwa w ciągu doby, post w miesiącu ramadan, jałmużna na rzecz ubogich i pielgrzymka do Mekki przynajmniej raz w życiu.

Islam to religia, która dba o psychiczno-fizyczną równowagę człowieka, którą może on osiągnąć wyłącznie poprzez nakazy i zakazy Boga. Według Koranu dla prawidłowego rozwoju człowieka dozwolone są wszelkiego rodzaju dobra, z wyjątkiem pewnych rodzajów napojów i pokarmów, ze względu na ich szkodliwość. Należą do nich: alkohol, wieprzowina, padlina, krew, tytoń, narkotyki. Podstawą tego zakazu są wersety Koranu: „O wy, którzy wierzycie! Wino, majsir, bałwany i strzały wróżbiarskie – to obrzydliwość wynikająca

z dzieła szatana. Unikajcie więc tego! Być może, będziecie szczęśliwi! Szatan chce tylko rzucić między was nieprzyjaźń i zawiść przez wino i majsir i odwrócić was od wspominania Boga i od modlitwy. Czyż wy nie zaprzestaniecie!” (Koran, 5, 90–91).

Islam jest całościowym systemem życia, dlatego nie pomija on tak ważnych dla człowieka kwestii jak jego własne oraz społeczne zdrowie. Na dobre zdrowie składa się wiele czynników, m.in. spożywanie czystego pożywienia, umiarkowanie w spożywaniu posiłków, brak nałogów, czystość ciała i ubrania, ćwiczenie ciała i umysłu oraz ochrona środowiska. Islam i jego uniwersalne oraz praktyczne zasady dbają o zachowanie równowagi w życiu człowieka, zezwalając mu na dobre, a także pożyteczne rzeczy, a zakazując tych szkodliwych: „O ludzie! Jedzcie z tego, co jest na ziemi dozwolone i dobre, i nie chodźcie śladami szatana! Zaprawdę, on jest dla was wrogiem jawnym” (Koran, 2, 168).

Zdrowie psychiczne jest połączone ściśle ze zdrowiem fizycznym i umysłowym, dlatego zadbanie jednocześnie o obie te sfery życia gwarantuje w ciele człowieka wewnętrzną równowagę, która jest niezbędnym czynnikiem w prawidłowym jego rozwoju. Zadaniem islamu jest przede wszystkim zapobieganie chorobom poprzez codzienną czystość oraz umiarkowanie, w każdym aspekcie życia (Kościelniak, 2002). Islam zaleca swym wyznawcom harmonię. W osiągnięciu wewnętrznej równowagi i pokoju ma pomóc wiara. Całkowite posłuszeństwo i oddanie się Bogu jest dla muzułmanów również sposobem na pokonywanie życiowych trudności. Zgodnie z przesłaniem koranicznym zdrowym zarówno w wymiarze fizycznym, jak i duchowym jest wierzący muzułmanin, natomiast chorymi Koran nazywa niewierzących oraz politeistów (Bielawski, 1980). Oprócz ogólnych uwag na temat stanu zdrowia i choroby, Koran formułuje również konkretne przepisy dotyczące spożywania pokarmów i zachowania higieny. Do

dziś uznaje się je za podstawę muzułmańskiego wychowania zdrowotnego.

Wielką wagę Koran przywiązuje do wypełniania religijnych obowiązków, które wpływają na stan ducha, od którego zależy zdrowie fizyczne. Regularna modlitwa rytualna odgrywa w tym procesie niebagatelną rolę, ponieważ „przez wspominanie Boga uspokajają się ich serca” (Koran, 13, 28). Wykonywanie obowiązków powinno przyczynić się do oczyszczenia człowieka z wszelkich pragnień, a także doprowadzić do wewnętrznego zadowolenia.

Wyznawcom islamu zaleca się cierpliwe znoszenie trudności życiowych i nieuleczalnych chorób, w których powinni oni dostrzec możliwość odpokutowania za popełnione winy, a przez to osiągnięcie życia wiecznego. W żadnej sytuacji muzułmaninowi nie wolno zrezygnować z leczenia. Zasada muzułmańskiej etyki głosi, że każdy, kto znalazł się w trudnej sytuacji z powodu choroby, wieku czy wypadku, może liczyć na wsparcie wspólnoty. Koran nawołuje, aby rodziny zatroszczyły się o swoich chorych i niepełnosprawnych członków.

Buddyzm

Buddyzm jest systemem filozoficzno-etycznym przez wielu ludzi uznawanym raczej za filozofię niż za religię. Nie posiada on żadnego elementu spajającego ani żadnego wypracowanego konkretnego systemu ściśle religijnego oraz doktryn. Mimo to uważany jest za „w miarę” jednolity system. Opiera się on na Czterech Szlachetnych Prawdach, ogłoszonych przez Siddharthę Gautamę, który żył w latach 563–483 p.n.e. i uznawany jest za twórcę buddyzmu, oraz na przedstawionej przez niego Ośmiorakiej Ścieżce, która ma prowadzić do osiągnięcia Oświecenia. Buddyzm ma ogromny wpływ na styl życia, a także religijność dużej liczby ludzi, w tym niejednokrotnie całych narodów zamiesz-

kujących określone państwa. Wyciska on swoje osobnicze piętno na sposób, w jaki człowiek żyje i myśli (Bohdanowicz, 1995). Buddyzm w swoim założeniu jest zasadniczo łagodnym oraz szlachetnym systemem, który propaguje pokój na całym świecie. Liczne badania pokazują, że filozofia buddyjska stanowi w swym konsensie przemyślaną ideologię, generalnie opartą na przesłankach racjonalizmu, a także znajomości istoty samego człowieka. Na życie składa się wiele różnych działań oraz zachowań, z których każde może się okazać korzystne albo szkodliwe dla nas, a także dla innych. Polem działania buddyzmu są więc zasady i praktyki pomagające zachowywać się tak, aby wynikało z tego jak najwięcej korzyści, a jak najmniej szkody. Rdzeń buddyjskiej nauki etycznej zawiera się w pięciu tzw. wskazaniach (Mejor, 1980). Nie należy mylić ich z przepisami ani chrześcijańskimi przykazaniami; wskazania to po prostu „reguły treningowe”, za którymi podąża się z własnej, nieprzymuszanej woli, posługując się przy tym rozumem i wrażliwością. Dotyczą one powstrzymywania się od: odbierania życia, brania tego, co nie jest dane, złego seksualnego prowadzenia się, fałszywej mowy i zażywania substancji wywołujących nieuwagę. Życie jest skomplikowane i najeżone trudnościami, dlatego też tradycja buddyjska nie narzuca jednego wzorca działania, który można by zastosować we wszystkich sytuacjach życiowych. W buddyzmie nie mówi się nawet, że jakieś zachowanie jest dobre lub złe, lecz używa się w zamian określeń: „zręczne” oraz „niezręczne”.

Medycyna buddyjska postrzega zdrowie jako problem równowagi. Ciało ludzkie uważane jest za integralną całość składającą się z tzw. pięciu organów głównych: serca, płuc, śledziony, wątroby, nerek, a także sześciu organów dodatkowych połączonych z innymi delikatną siecią kanałów. Jest ono ściśle związane z otaczającym go środowiskiem. Wiele czynników, takich jak: dieta,

styl życia, warunki klimatyczne oraz pogodowe, stan ducha i umysłu oraz predyspozycje genetyczne, mogą mieć dobroczynny lub destrukcyjny wpływ na stan zdrowia. Diagnozy zaburzeń zdrowotnych dokonuje się poprzez badanie pulsu, uryny i kału oraz ocenę ogólno-fizycznego i mentalnego stanu zdrowia w chwili obecnej, a także w przeszłości. Lekarz postrzega stan zdrowia pacjenta w sposób całościowy. Buddyjska filozofia leczenia mówi, że lekarz odpowiedzialny jest za leczenie choroby i udzielanie porad, a pacjent – za ich przyczyny. Buddyści uważają, że pierwszą chorobą była niestrawność, a lekarstwem – zagotowana woda, natomiast lekarz to osoba, która leczy z bólu, ćwiczy techniki medyczne oraz promuje zdrowie (Ratanakul, 2004). Jeśli choroba nie jest zbyt poważna, zaleca w pierwszej kolejności dietę i nakazuje choremu odpowiednie zachowania. Leczenie polega na udzieleniu przez lekarza wskazówek dotyczących diety, stylu życia oraz przyjmowaniu stosownych preparatów leczniczych. Składniki do ich wytworzenia pozyskiwane są wyłącznie z naturalnych źródeł, takich jak zioła i minerały. Medycyna związana jest ściśle z praktyką religijną zarówno lekarza, jak i pacjenta (Mejor, 1980).

Zgodnie z wyobrażeniem buddyjskich lekarzy ciało człowieka usiane jest wieloma punktami. Punkty te są ze sobą połączone „liniami”, przez które przepływa energia. Jeśli stwierdzone zostaną zaburzenia przepływu energii, wówczas należy je wyregulować poprzez nakłucie igłą określonego punktu na ciele. Masaż to kolejna naturalna forma walki z bólem, stosowana często w medycynie buddyjskiej. Tajemnica zdrowia, tak umysłu, jak i ciała, polega według buddyzmu na tym, by nie rozpaczać nad przeszłością, nie martwić się o przyszłość ani nie uprzedzać kłopotów, lecz żyć chwilą obecną mądrze oraz poważnie.

Religia na straży zdrowia

Reasumując, w każdym społeczeństwie jedno z najwyższych miejsc w hierarchii wartości zajmuje zdrowie. Jest ono wartością nadrzędną o charakterze uniwersalnym, jest najcenniejszym bogactwem człowieka. Zdrowie nie jest stanem statycznym, lecz zjawiskiem dynamicznym, tworzonym przez ludzi w ich zachowaniach życia codziennego. Każdy wymieniony system religijny niesie w sobie wartościowe elementy przyczyniające się do zachowania zdrowia. Religia na każdym etapie historii stoi na straży zdrowia, zapewniając niezbędne metody i środki do jego poprawy, oraz stara się nieść pomoc podczas choroby, bólu i cierpienia.

Literatura

- Bielawski J (1980). *Islam*. Warszawa: Krajowa Agencja Wydawnicza.
- Bohdanowicz J (1995). *Religie w dziejach cywilizacji*. Gdańsk: Wydawnictwo Uniwersytetu Gdańskiego.
- Bright J (1994). *Historia Izraela*. Wydawnictwo PAX, Warszawa.
- Brzeziński T (2004). Higiena indywidualna i społeczna, choroby zakaźne i walka z nimi. W: *Historia medycyny*. Warszawa.
- Colbert D (2006). *Biblia leczy*. Kraków: Wydawnictwo M.
- Colbert D (2006). *Co mógł jadać Jezus*. Katowice: Wydawnictwo Videograf.
- Cherry R (2006). *Rola tłuszczów i węglowodanów*. Kraków: Wydawnictwo M.
- Chouraqui A (1995). *Życie codzienne ludzi Biblii*. Warszawa: Państwowy Instytut Wydawniczy.
- Gabriel T, Geaves R (2007). *Religie*. Poznań: Wydawnictwo Elipsa.
- Favazza A (2006). *Religia i psychologia*. Warszawa: Wydawnictwo „Świat Książki”.
- Kościelniak K (2002). *Chrześcijaństwo w spotkaniu z religiami świata*. Kraków: Wydawnictwo M.
- Mejor M (1980). *Buddyzm*. Warszawa: Krajowa Agencja Wydawnicza.
- O'Donnell K (2005). *Idee świata*. Warszawa: Wydawnictwo „Świat Książki”.
- Peter M (1996). *Dzieje Izraela*. Poznań: Papieski Wydział Teologiczny.
- Ratanakul P (2004). Buddyzm, zdrowie i choroba. *Dziennik Eubios azjatyckiej i międzynarodowej bioetyki*. 15.

- Sherwin BL (2000). *Jewish Ethics for the Twenty-First Century: Living in the Image of God*. Syracuse University Press.
- Sikora T (2003). *Użycie substancji halucynogennych a religia*. Kraków: Zakład Wydawniczy „Nomos”.
- Suchy J (1993). Czyńcie sobie ziemię poddaną, panujcie nad zwierzętami. *Zeszyty Naukowe KUL*. 36.
- Szewczyk K (2001). *Dobro, zło i medycyna*. Warszawa–Łódź: Wydawnictwo Naukowe PWN.
- Warzecha J (1995). *Dawny Izrael*. Warszawa: Wydawnictwo ATK.
- Witaszek G (1997). *Życie społeczne w Biblii*. Lublin: Wydawnictwa KUL.

Cytaty z Biblii: *Pismo Święte Starego i Nowego Testamentu, Biblia Tysiąclecia*, Poznań–Warszawa 1995.

Cytaty z Koranu: *Koran*, przekład i opracowanie Józefa Bielawskiego, Warszawa 1986.

Health and medicine in world religions

Małgorzata Maciejczyk

The problem with health, diseases, pain and suffering accompanies every society from the beginning of humanity. The life and health of a man are considered as a unity. That is why in every society and during all the history all religions are devoted to the matter of health which is essential for a sensible life. Religion teaches people that it is extremely important to bring methods and remedies to health in order to improve it during the illness, pain and suffering. Health is the natural state of an every human being. In this paper I present attitudes to health and medicine of ancient religious beliefs in Mesopotamia, Greece and Rome and of four religions: judaism, christianity, islam and buddism.

Key words: health, medicine, treatment, religion, Bible, Quran, judaism, christianity, islam, buddism